

جدال با زمین برای زندگی!

گفت و گو با ۴ مقلی از ۴ نقطه کشور درباره چند و چون حرفه چاه‌کشی و این که در بایم آن پایین، توی دل زمین چه خبر است؟

آیه توتان | روزنامه‌نگار

پرونده

«صدای من را از دل زمین می‌شنوید، جایی که یک سوم روزم را در آن سپری می‌کنم. این جا تا چشم کار می‌کند، خاک و سنگ است و گوش، چیزی جز صدای بیل و کلنگ و قرق‌قر دستگاه‌های برقی نصیبم نمی‌شود. دست‌ها داریم در حال کار کردن هستند؛ کندن و سوراخ کردن و کندن و سوراخ کردن. این جا نباید بترسی، نباید اشتباه کنی، نباید خسته شوی، مبادا حواست پرت شود. مراقب باش! سرت را بدزد. بپا کجا پا می‌گذاری. کلنگ‌ترا چند سانتی‌متر آن طرف‌تر زده‌بودی، کارت ساخته‌بود. آب چاه دار بالا می‌آید. دوباره برق قطع شده و کفکش از کار افتاده. فشار آب زیاد است، دست‌ت چنبنایی، غرق شده‌ای. شانس آور دی، سنگی که از بالا آمد، توی سرت نخورد. خاک را از لباس‌هایت بتکان. کمرت را کش و قوس بده، این خستگی اما سمج‌تر از آن است که از تنت بیرون برود. من مقلی‌ام. امروز با من همراه شو تا به تو بگویم آن پایین، توی دل زمین چه خبر است.»

تصویری از عمیق‌ترین چاه تاریخی دست‌ساز ایران. این چاه یکی از چاه‌های معروف کوه فهند شهر کسعدی شیراز است که با عمق ۱۴۰ متر، عمیق‌ترین چاه دست‌ساز در ایران است

هرکسی آدم‌رفتن توی شکم زمین نیست

ساعت کار کردیم تا توانستیم بیچاره را له‌شده و گرفتار تاده از زیر زمین بیرون بیاوریم.

در نهایت تا ۴۰ سالگی می‌توانیم چاه‌کشی کنیم

آن‌طور که محمد توضیح می‌دهد، حفر چاه‌های ساختمانی به‌طور میانگین هشت تا ۱۰ روز زمان می‌برد. چاه‌کن‌ها برای این مدت کار چقدر دستمزد می‌گیرند؟ «نمی‌شود عدد و رقم داد. قیمت‌ها روز به‌روز بالا می‌روند. اگر امروز با متری ۱۰۰ هزار تومان کار برایت بصرقد، اصلاً معلوم نیست که ماه بعد هم همین‌طور باشد.

از این گذشته، داشتن دستگاه هم‌روی دستمزد تأثیر می‌گذارد. کسی که پول ندارد و سیله‌های چاه‌کشی بخرد، با مزد کمتری کار

می‌کند. «محمد می‌گوید در کار چاه، بازنشستگی خیلی زود از راه می‌رسد: «کار خیلی سنگین است. بدن کم می‌آورد و در نهایت بتوانی تا ۳۵، ۴۰ سالگی مقلی بمانی. بعد باید بروی دنبال کاری که سبک‌تر و راحت‌تر باشد. «می‌پرسم تو را چه چیزی در این کار نگه داشته، جواب می‌دهد: «هیچی جز این که کارم دست خودم است. چاه‌کشی چیزی ندارد که آدم دلش را به آن خوش کند.

«محمد» (اسم مستعار) ۲۵ ساله است، اهل افغانستان و ساکن تهران. از ۱۰ سال پیش که برای کار و زندگی به ایران آمده، چاه‌کشی را شروع کرده است. یک نوجوان ۱۵ ساله که مسئولیت اداره خانواده در کشوری غریب را بر عهده دارد، انتخاب‌های زیادی پیش رویش نیست. محمد می‌چسبد به کار چاه با این تفاوت که در شهری بزرگ ساکن است و این جا خبری از چاه کشاورزی نیست. کار محمد، کندن چاه فاضلاب و چاه آب باران خانه‌هاست.

ممکن است باعث انفجار شود. فقط یک حرفه‌ای می‌تواند از روی صدای زمین موقع کندن و رنگ بوی خاک بفهمد که خطر وجود دارد یا نه. «مقلی باید نیروی بدنی زیاد و سر نترسی داشته باشد و در عین حال از احتیاط هم غافل نشود. محمد می‌گوید: «کار کردن توی شکم زمین از عهده هر کسی ساخته نیست. دوسال پیش در همین تهران، یک چاه ۱۲ متر زیر خاک دفن شد. شهرداری، نیروی انتظامی و آتش‌نشانی آمدند. محله را بستند و هر چه مقلی بود، خبر کردند. ۴۸

چاه‌کشی چند روز آموزش و چند سال تجربه لازم دارد

۱۰ سال پیش که آدمم ایران، شرایط زندگی خانوادگی طوری بود که نمی‌توانستم با کارگری ساده از پس مخارج بر بیایم. باید مهارتی یاد می‌گرفتم که زیر دست کسی نباشم و روی پای خودم بایستم. «محمد این شرایط را برای رفیق مقلی‌اش توضیح می‌دهد، یک‌روز همراه رفیقش می‌رود سر چاه، چندروزه چم‌وخم کار را یاد می‌گیرد و یک‌سال بعد دستش راه می‌افتد.

محمد توضیح می‌دهد چطور کاری را که می‌شود چندروزه یاد گرفت، باید یک‌سال شب‌رو روز انجام داد تا بشود ادعای اوستا بودن کرد: «حرفه‌ای شدن در این کار زمان می‌برد. اگر ماهر نباشی، با کوچک‌ترین بی‌احتیاطی خودت را به کشتن می‌دهی. کسی که کار بلد نباشد، ممکن است زیر زمین به‌رگه‌ای برخورد کند که گاز داشته باشد یا اگر نتواند وجود چاه همسایه را در نزدیکی خودش تشخیص بدهد،

توی چاه بودن را به کار با آدم‌ها ترجیح می‌دهم!

با مردم ندارد. من ترجیح می‌دهم با ابزار کار کنم تا با آدم‌ها. خبر آدمش هم بد نیست.

زدن یک چاه ۴۰ تا ۶۰ روز زمان می‌برد

امید از آن بچه‌های همه‌فن حریف با حرفه‌های زیادی بر می‌آید؛ از حسابداری که در سش را خوانده تا لوله‌کشی ساختمان، تعمیرات لوازم خانگی و کشاورزی اما از آن جایی که کار و کاسبی چاه‌کشی را از همه‌شان پررونق‌تر می‌داند و با روحیاتش هم سازگارتر است، همچنان روز‌هایش را در دل زمین سپری می‌کند، چند و چونش را توضیح می‌دهد: «در زمین‌های خاکی، چاه‌ها را استوانه‌ای می‌کنیم و در زمین‌های سنگی، مربعی شکل. زمان لازم برای کندن چاه به جنس زمین بستگی دارد. زدن یک چاه متوسط در زمینی با سختی متوسط حدود ۴۰ روز طول می‌کشد در حالی که همین چاه در زمین سنگی، حدود دو ماه زمان می‌برد؛ تازه آن هم با کمک پیکور و کمپر سور [انواع دستگاه تخریب]. بعضی زمین‌ها کلا خاکی‌اند، بعضی‌ها کلا سنگی و بعضی‌ها اول خاک‌اند و بعد به سنگ می‌رسند. دستمزد ما هم بر اساس نوع چاه تعیین می‌شود؛ در خاک، متر کار است [متری محاسبه می‌شود] و وقتی به آب یا جنسی غیر از خاک (گل، سنگ و...) می‌رسد، روزمزد حساب می‌شود. هر جایی نرخ خودش را دارد، ما متری ۸۰ هزار تومان می‌گیریم.»

امید ۲۱ ساله است، حسابداری خوانده و در «بوکان» آذربایجان غربی زندگی می‌کند. در ۱۹ سالگی به دلیل مالی راهی روستاهای همجوار می‌شود و مدتی پیش مقلی‌های کار کشته شاگردی می‌کند. حالا خودش یک پا اوستا کار شده است و چاه‌کشی را با همه سختی‌اش از روی علاقه انجام می‌دهد. در ادامه گپ من با این مقلی جوان را می‌خوانید.

زیر زمین، خانه خطر است

امید در باره روند کارش توضیح می‌دهد: «کار من کندن چاه‌های دستی است، یعنی چاه‌های کشاورزی که عمق‌شان در نهایت ۳۰ تا ۴۰ متر است. معمولاً

کار را دو، سه نفری انجام می‌دهیم. یکی می‌رود پایین و نفر دیگر می‌ماند سر چاه که سطل را پایین بفرستد و نخاله‌ها را بالا بکشد؛ تا عمق ۱۰ متری، کار راحتی و با سطل انجام می‌دهیم و بیشتر از آن را با لایبر برقی. هر یک ساعت ونیم، جا عوض می‌کنیم

چون کار پایین، سخت است. نه که فکر کنی تاریک باشد، چون لامپ روشنی می‌کنیم یا سکوتش آدم را بترساند، چون سروصدای

چاه‌کشی سنتی دل و جرئت می‌خواهد

است: «چاه کندن با دستگاه سخت نیست. اپراتور می‌نشیند روی صندلی و با دکمه و فرمان دستگاه را هدایت می‌کند. البته وقتی می‌گویم سخت نیست، منظورم در مقایسه با چاه‌کشی سنتی است و گر نه هر شغلی دشواری‌های خودش را دارد. کار ما هم آفتاب، باد، سرما و گرما دارد، خراب شدن دستگاه و احتمال برق‌گرفتگی دارد با این حال نسبت به کسی که هر لحظه ممکن است سطل و سنگ بیفتد روی سرش، راحت محسوب می‌شود. راستش را بخواهی من هیچ‌وقت توی چاه نرفته‌ام، جرئتش را ندارم. پایین که بروی، خودت می‌فهمی چقدر ترسناک است.»

آقای «اخلاقی» ۳۶ ساله

است و اهل خلیل‌آباد. کار او هم به چاه مربوط می‌شود اما شباهتی به مقلی‌گری سنتی ندارد چون از هشت سال پیش شروع به تولید دستگاه‌های چاه‌کشی کرده است و سفارش‌های خودش را هم با همان‌ها راه می‌اندازد. در گفت‌وگو با او مختصری از چاه‌کشی شهری سرد می‌آوریم. آقای اخلاقی توضیح می‌دهد که با چطور چاه‌هایی سروکار دارد: «کار ما کندن چاه‌های آبریز خانگی، چاله، پای ستون،

چاه‌ارت [چاله‌ای که به‌صورت

عمقی در زمین کنده و با ابزارهایی مثل صفحه مسی و شن و زغال پر می‌شود تا با انتقال نشی الکتریکی به زمین از برق‌گرفتگی و آسیب دیدن وسایل الکتریکی جلوگیری کند] و مانند این‌هاست؛ یعنی در مرحله ساخته شدن ساختمان‌ها. «اخلاقی توضیح می‌دهد که حفر چاه‌های خانگی با دستگاه به‌طور میانگین نصف روز طول می‌کشد و وقتی می‌پرسم این میزان کار چقدر دستمزد دارد، جواب می‌دهد: «دستمزدش خوب است، سلام می‌رساند!» و اضافه می‌کند که روال کار هم به‌خوبی دستمزدش

برنامه نویسی، طراحی چهره و چاه‌کشی

بهنام ۲۰ ساله، اهل «سقز» استان کردستان است. درس و مدرسه را بعد از گرفتن سیکل رها می‌کند و در ۱۷ سالگی سر از چاه‌کشی در می‌آورد تا کمک خرج خانواده شود. خانواده‌ای هفت نفره که سال‌ها به‌قول بهنام از راه «بیرکنی» [چاه‌کشی در تلفظ محلی] پدر روزگار گذرانده‌اند و حالا نوبت پسر جوان است که خم‌وخم کار را یاد بگیرد. او که وقتی کارش را شروع کرده، جوان‌ترین مقلی در منطقه خودش بوده است، از این حرفه بر ایم می‌گوید.

توی چاه سقوط یک تکه سنگ کارت را می‌سازد

بهنام مثل خیلی دیگر از رفقایش که از سن کم به سختی زندگی عادت می‌کنند، مهارت‌های مختلفی بلد است؛ برنامه‌نویسی رایانه، تعمیر موتور سیکل و طراحی چهره اما چاه‌کشی را ترجیح می‌دهد. البته برخلاف امید هیچ علاقه‌ای به این کار ندارد، خودش درباره انتخابش توضیح می‌دهد: «سه سال پیش که خیلی بی‌پول بودم، و دست پدرم چاه‌کشی یاد گرفتم؛ چاه کشاورزی و خانه‌باغ. یک سال سطل نخاله بالا کشیدم و یواش‌یواش زیر زمین رفتم تا کار را یاد گرفتم. درست است که بیشتر دستمزد چاه‌کشی،

قرض است؛ یعنی امروز برای یک نفر کار می‌کنی و یک ماه دیگر پولت را می‌دهد اما از خیلی کارهای دیگر درآمد

بیشتری دارد. «بهنام در سقز و بوکان کار می‌کند، منطقه‌ای که خیلی از جوان‌های هم‌سن و سال او برای گذران زندگی، به‌ناچار کولبری می‌کنند و برای یک لقمه نان، به‌معنی دقیق کلمه جان می‌کنند. از او می‌پرسم کار کردن زیر زمین ترسناک نیست؟ می‌گوید: «آن پایین خطر، کم نیست. شاید چاه‌ریز بشود. ممکن است طنابی که با آن پایین می‌روی، پاره شود یا سطل در برود و بیفتد روی سرت. اصلاً هیچ کدام این‌ها هم که پیش نیاید، وقتی ۱۰ متر زیر زمین هستی، حتی افتادن یک تکه سنگ کوچک هم می‌تواند کارت را بسازد اما ترس؟ نه من ترس ندارم. اگر خدا بخواهد از این دنیا بروی، روی زمین سفت که باشی، می‌میری و اگر و گشتن نرسیده باشی، ۲۰ متر زیر زمین هم ترسی ندارد.»

دستگاه‌های چاه‌کشی چند صد میلیون قیمت دارند

وسایل چاه‌کشی، قیمت زیادی دارند. برای همین خیلی از مقلی‌ها وسیع‌شان به خرید آن‌ها نمی‌رسد و برای هر نوبت کار، دستگاه‌های مورد نیازشان را اجاره می‌کنند. بهنام در این باره توضیح می‌دهد: «ما برای پیدا کردن آب زیر زمین، یک‌جور دریا داریم که قیمتش از ۵۰ میلیون تومان شروع می‌شود. دستگاه کمپر سور که برای کندن چاه‌های سنگی لازم است، حول و حوش ۳۰۰ میلیون تومان آب می‌خورد و «هیلتی» که به کار چاه‌های خاکی می‌آید، حدود سه چهار میلیون قیمت دارد. البته برای شروع کار لازم نیست همه این‌ها را داشته باشی، با یک بیل و کلنگ و چرخ بالا بر کارت راه می‌افتد. بعدها می‌توانی این دستگاه‌ها را اجاره کنی یا اگر پس‌انداز داشته باشی، برای خودت بخری. کسی که کمپر سور داشته باشد، دیگر کار چاه نمی‌کند. اجاره‌اش می‌دهد، یک گوشه می‌نشیند و پولش را می‌گیرد. «روال چاه کندن به این صورت است که مقلی‌ها از امور آب‌جواز می‌گیرند اما مثل این که راهی غیر از این هم وجود دارد: «خیلی‌ها بدون جواز و دزدکی چاه می‌زنند چون حالا دیگر به سختی جواز می‌دهند. می‌گویند آب زیرزمینی کم شده و نباید چاه بکنیم. «بهنام، روزی ۱۰ ساعت کار می‌کند؛ از ساعت ۷ تا ۱۷. جمعه‌ها برای تفریح یا می‌رود «پیرانشهر» تا کنار آبشارش دل‌ودماغی تازه کند یا به دهات پدری سر می‌زند. شکایتی ندارد اما جایی در رویاهاش، جور دیگری زندگی می‌کند: «تو رویا دلم می‌خواهد طوری زندگی کنم که هیچ کس تصورش را نکند.»